

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS
OF FORMATION SOCIAL COMPETENCES IN
FUTURE TEACHERS
INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE**

I.V.Strazhnikova

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Professor of Bogdan Stuparyk Pedagogical
Department and educational management,
State Pedagogical University
«Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)*

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

І.В.Стражнікова

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ, Україна)*

Abstract. The article considers aspects of formation of social competence in future teachers of Ukrainian higher education institutions in accordance with the requirements of state educational standards and aimed at self-educational activities of research and teaching staff to find mechanisms, conditions and factors that will contribute to the optimal process.

Анотація. У статті розглядаються аспекти формування соціальної компетентності у майбутніх викладачів українських закладів вищої освіти відповідно до вимог державних освітніх стандартів та спрямованої на самоосвітню діяльність науково-педагогічних працівників щодо пошуку механізмів, умов і факторів, які сприятимуть оптимальному процесу досліджуваного феномену.

Key words: future teachers, social competence, educational technologies, knowledge, skills, reforming, methods.

Ключові слова: майбутні викладачі, соціальна компетентність, освітні технології, знання, уміння, реформування, методи.

Соціально-економічні перетворення зумовлюють значні зміни в освіті й вихованні, зокрема впроваджуються нові дисципліни для вивчення, інноваційні освітні технології, модернізується зміст освіти тощо. До результатів навчання у закладах вищої освіти суспільство ставить усе більше вимог – дати майбутнім фахівцям не тільки міцні знання та навички, а й сприяти вихованню та розвитку студентів відповідно до їх можливостей, потреб, запитів, задатків і здібностей. Також реформування освітньої галузі спрямовано на формування й розвиток у студентів ЗВО ключових соціальних, інформативних, комунікативних та інших компетенцій, їхньої самостійності та активності в пошуку нового творчого потенціалу. З огляду на це в психолого-педагогічних дослідженнях виокремився новий напрям наукових пошуків, пов'язаний із поняттями «компетентність», «соціальна компетентність», «життєва компетентність» тощо, які деталізуються і об'єднуються в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей, здатностей за навчальними галузями й життєвими сферами.

Сучасні вимоги до суспільного життя людини та його якості зумовили виокремлення й дослідження категорії «соціальна компетентність», яка, за твердженням Н. Бібік, передбачає здатність жити в соціумі (ураховувати інтереси й потреби різних груп; дотримуватись соціальних норм і правил; співпрацювати з різними партнерами), а також адекватно виокремлювати, ідентифікувати, фіксувати та аналізувати коло питань на перетині всієї системи соціальних відносин суспільства і людини [1]. Відтак проблема формування соціальної компетентності особистості дедалі виразніше виокремлюється в самостійний науково-педагогічний напрям. Зокрема, формуванню соціальної компетентності педагогів приділяють увагу вітчизняні та зарубіжні вчені В. Байденко, І. Зимня, У. Каннінг, В. Куніцина, В. Сейд, Б. Шпінат, Г. Шотмейєр та ін. У наукових дослідженнях С. Гончарова, В. Куніциної, В. Первутинського та інших учених розглянуто сутнісні, змістовні, структурні характеристики соціальної компетентності.

Реалізація нової освітньої парадигми в Україні у вигляді нових державних освітніх стандартів викликає потребу в оновленні змісту навчання й виховання майбутніх викладачів ЗВО. Особливого значення в цьому аспекті набуває формування ключових компетентностей, зокрема соціальної компетентності, яка є складовою життєвої компетентності і характеризує спроможність налагоджувати продуктивну взаємодію з іншими людьми, працювати в команді, знаходити консенсус, запобігати конфліктам, приймати самостійні рішення, відповідати за їхні наслідки для оточення, ціннісно ставитися до довкілля та власного «Я».

Аналіз досліджень показав, що «соціальна компетентність» це комплексне поняття і відсутнє однозначне його визначення та трактування його змісту, структури і функцій. За основу дослідники беруть різні характеристики та якості, зокрема здібності особистості,

соціальні знання й уміння, що забезпечують соціальну адаптацію та обізнаність. Водночас особливе місце в дослідженнях українських і зарубіжних науковців належить вивченню поведінки особистості в складних життєвих ситуаціях, при чому соціальна компетентність розглядається як набір конструктивних методів їх розв'язання.

Соціальна компетентність охоплює різні сфери життєдіяльності: навчальну, професійну й власне соціальну взаємодію, що є однією з передумов міжособистісних стосунків у всіх проявах. Тому, формування соціальної компетентності саме майбутніх викладачів ЗВО носить наддисциплінарний характер і відбувається у процесі вивчення студентом загальнонавчальних дисциплін. Значний потенціал для опанування студентами соціальнокомпетентної поведінки мають як зміст навчальних дисциплін, так і методика їх викладання. Тому застосування саме інтерактивних методів навчання під час вивчення навчальних дисциплін сприятиме розвитку ефективної міжособистісної взаємодії між студентами і незалежно від типу навчальної дисципліни матиме контекстний характер. Суттєвим чинником формування соціальної компетентності є активна соціалізація, під якою розуміється таке пристосування особистості до вимог суспільства, що забезпечує її успішне функціонування у соціальному середовищі. У процесі соціалізації молода людина повинна пізнати й прийняти вимоги суспільства, а результатом цього процесу є формування свідомої причетності, належності до суспільства, пристосованість до оточуючого середовища і здатність до успішного здійснення соціальних ролей. Ці завдання можуть бути освоєні через соціальну практику, включення в діяльність наукових об'єднань, громадських організацій, органів студентського самоврядування, що сприятиме формуванню соціальних компетенцій, здатності брати на себе відповідальність, активно брати участь у спільному прийнятті рішень, у різних видах соціального проєктування, цивілізованому розв'язанні конфліктів. Формами діяльності студентського самоврядування можуть бути: громадські акції (благодійна допомога, екологічні проєкти, соціологічні опитування тощо); університетська газета з різноманітними рубриками (наприклад, «Віч-на-віч», «Молодий науковець», «Соціальні проблеми студентів» та ін.); соціальні проєкти, громадсько-творчі об'єднання, гуртки за інтересами, проблемні групи, диспути, бесіди, брифінги із залученням професорсько-викладацького складу ЗВО.

У зв'язку з цим, провідна роль у формуванні соціальної компетентності належить середовищу, в якому перебуває особистість, та соціальним умовам, які істотно впливають на виховні критерії – власні погляди, здатність їх змінювати і виробляти нові, наявність Я-концепції, рівень самоповаги, відчуття власної гідності, вибірковості і емоційності у відношеннях, готовність та здатність до вирішення власних проблем, протистояння життєвим ситуаціям, гнучкість і стійкість у змінених ситуаціях тощо. Тому серед

найважливіших аспектів соціальної компетентності майбутніх викладачів ЗВО є їх здатність активно й успішно діяти на засадах гуманності, співпраці, толерантності, відповідальності, що вимагає від особистості ефективного спілкування з колегами, досягнення консенсусу, запобігання й розв'язання проблемних і конфліктних ситуацій, а відтак набуття конфліктологічної компетенції.

Аналіз досліджень дозволяє констатувати, що сьогодні не існує єдиної цілісної теорії формування соціальної компетентності – розглядаються механізми формування окремих якостей і характеристик особистості. Хоча під час процесу соціалізації прояв соціальної компетентності характеризується певними показниками: приймати соціальні правила і норми, проявляти гнучкість у сприйнятті нових вражень та їх оцінці, прилаштовуватись до вимог соціальної групи, добирати корисні для власного соціального розвитку ролі, орієнтуватись у своїх правах і обов'язках, уміти брати до уваги думки інших людей, рахуватись з їхніми бажаннями й інтересами, вміти вислуховувати партнерів по спілкуванню, адекватно реагувати на їхні слова і дії, виявляти креативність, толерантність, здатність співчувати та співрадіти, налагоджувати гармонійні взаємини та уникати конфліктів, уміти мобілізуватись на подолання життєвих труднощів, бути справедливою людиною тощо.

Виходячи з цього, методика формування соціальної компетентності майбутніх викладачів ЗВО України розглядається як сукупність методів, прийомів і форм організації процесу розвитку інтегрованої характеристики особистості, якостей, здібностей, соціальних знань і умінь, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій і переконань, що уможлиблюють активну взаємодію людини з соціумом, налагоджування контактів з різновіковими групами та продуктивне виконання різних соціальних ролей.

Так, при навчанні майбутніх викладачів закладів вищої освіти за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» другого освітнього рівня у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Україна, м. Івано-Франківськ) виділяють такі соціальні компетентності: здатність ефективно формувати комунікативну стратегію, брати участь у дискусіях у межах своєї галузі, демонструвати ініціативу, самостійність, оригінальність, генерувати нові ідеї для розв'язання завдань професійної діяльності; презентувати, обговорювати та захищати власні погляди в усній та письмовій формах перед фаховою та нефаховою аудиторією; створювати умови конструктивної взаємодії з суб'єктами освітнього процесу і обирати оптимальні методи, засоби і форми взаємодії, забезпечувати сприятливий морально-психологічний клімат; здатність розв'язувати складні завдання та проблеми в галузі освітніх, педагогічних наук, професійній діяльності, в процесі навчання, на основі поєднання спеціально предметних знань та вмінь з набутим

досвідом дослідницької/інноваційної діяльності в системі вищої освіти, що передбачає застосування відповідних освітніх, педагогічних інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог; здатність діяти соціально відповідально та громадянсько свідомо; здатність розпізнавати та враховувати різноманітність осіб, здійснювати індивідуальний супровід в освітньому процесі; обізнаність з різними рівнями суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, з різними контекстами, у яких може відбуватися навчання та ін.

Водночас надання більших можливостей для активізації пізнавальної діяльності педагогів є особливості засобів медіаосвіти, які полягають в оновленні змісту навчальної дисципліни, збагаченні навчального процесу новими формами й прийомами роботи зі студентами, завдяки чому зростає зацікавленість педагогів в результативності власної діяльності. Інформація, представлена у ЗМО, не є спеціально підготовленою для навчальних цілей, проте, вона має деякі переваги у порівнянні з традиційними джерелами. Важливим є те, що педагоги, обробляючи її, самі встановлюють міжпредметні зв'язки, адже інформація надає емоційного забарвлення науковим даним, спонукає до знаходження головної думки. А незвичні форми формулювання завдань змушують викладачів відходити від алгоритмів і шаблонів, вимагають перенесення предметних знань у нові умови.

Серед основних форм роботи із зазначеними засобами виокремлюють наступні: 1) самостійний пошук інформації з теми, подання її в табличному або іншому виді; 2) виконання завдань, запропонованих вчителем; 3) трансформування інформації, зміна її об'єму, форми, носія залежно від аудиторії, для якої вона призначена [2]. Одним з найбільш ефективних засобів реалізації на практиці поставленої перед вищою школою завдання є соціальне проектування, яке виступаючи складним системним утворенням, включає соціальну пробу, практику та соціальний проект, що можуть існувати не тільки як взаємодоповнюючі, що опосередковують види діяльності, але й як самостійні, кінцеві, завершені.

Отже, організація навчального процесу в ЗВО щодо формування соціальної компетентності особистості полягає у створенні умов для досвіду пізнавальної діяльності, різних методів практичного змісту освіти (в т.ч. педагогічної практики), моделювання навчання предметного та соціального змісту життєдіяльності за допомогою педагогічних технологій.

Таким чином, соціальну компетентність можна вважати сформованою, якщо студент володіє елементарними знаннями про соціальні явища, події, людей, взаємини, способи їх налагодження; цінує, визнає значущість для себе всього, що пов'язано із соціальним життям, цікавиться ним; передає свої враження, пов'язані із соціальними подіями та взаєминами

людей, художніми образами; пов'язує соціальну активність людей і власну з виконанням соціально схвалюваних стандартів; реалізує свої знання та інтереси у соціально зрілих формах поведінки; проявляє у поведінці конструктивну творчість; збалансовує особисті та соціальні інтереси.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 45-51.
2. Семакова Т.О. Роль засобів медіаосвіти у формуванні самоосвітніх умінь студентів технічних коледжів. *URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2011_89/semak.pdf*